

Mahmudxo`ja Behbudiy
tavalludining (1875-1919) 149 yilligiga
bag`ishlangan

“Millatning ulug` farzandi” nomli
kitobxonlarga

ESLATMA

Tuzuvchi: Axborot bibliografiya xizmat rahbari M.A. Raximova

Mahmudxo`ja Behbudiy

tavalludining (1875-1919) 149 yilligiga bag'ishlangan

“Vatanimizning birinchi qahramoni” nomli kitobxonlarga eslatma.

O`zbek drammaturgiyasiga asos soladi.

Taxallusi: Behbudiy (behbud- foyda, najot, sog`lomlik; baxtli, osoyishta).

Yoshligida: Arab, fors, turkey tillarni o`rganadi.

Muttasil o`qib brogan gazetasi: Tarjumon.

Sayohatlari: Arabiston, Turkiya, Orenburg, Qozon, Moskva, Peterburg shaharlarida bo`ladi bu uning dunyoqarashida chuqur iz qoldiradi.

Behbudiy yaratgan qo`llanmalar: “Bolalar uchun kitob”, “Rusiyaning qisqacha jo`g`rofiyasi”, “Aholi jo`g`rofiyasiga kirish”.

Behbudiyning boqiy fikrlari;

Agar bizning hayotimiz hurriyat va xalq baxt-saodati uchun qurbonlik sifatida kerak bo`lsa biz o`limni ham xursandlik bilan kutub olamiz.

Haq olinur berilmas.

Yeti pustini bilamaydigan, avlod ajdodini tanimaydigan kimsalarni manquq derlar.

Barchamizga oftob kabi ravshan va ayondirki, makotib (maktablar) taraqqiyotning boshlang`ichi madaniyat va saodatning darvozasidir.

Har bir millat, eng avval makotibi ibtidoiysini zamoncha isloh etib ko`payturmaguncha taraqqiy yo`liga kirib madaniyatdan foydalanmas.

O`zbek adabiyotidagi birichi dramani “Padarkush yoki o`qumog`on bolaning holi”ni yozadi.

Murakkab va fojeali asarda yashab, o`zbek xalqining ijtimoiy, madaniy va ma`rifiy taraqqiyotiga bebaho hissa qo`shgan, mustamlakachilik kishanlaridan xalos bo`lish yo`llarini qaxramonlarcha axtargan hamda shu qutlug` yo`lda halok bo`lgan ajdodlarimiz orasida Maxmudxo`ja Behbudiy alohida hurmat va e`tiborga sazovor.

Maxmudxo`ja Behbudiy (1875-1919) alloma, yozuvchi, jamoat arbobi va o`zbek dramaturgiyasi asoschisi. Jadidchilik harakati, ya`ni yangicha o`quv metodikasi lideri.

Mahmudxo`ja Behbudiy 1875-yil 20-yanvarda Samarqand shahrida muftiylar oilasida dunyoga kelgan. Behbudiy voyaga yetgan atrof-muhit uning dunyo qarashiga hech qanday ta`sir ko`rsatmagan.

Mahmudxo`janing otasi islom dinining yirik mutaxassisi bo`lgan va dinga oid qator maqolalar yozgan, ilmiy ishlar olib borganligi bois, ushbu atrof-muhim bolakayning dunyoqarashiga ta`sirsiz bo`lmagan.

Behbudiy adabiyot, tarix fanlari bilan birga u siyosatni ham o`rgangan. Gazeta va jurnallar orqali dunyoda sodir bo`layotgan yangiliklar bilan tanishib borgan. Makka, Misr hamda Istanbulga bo`lgan sayohatlari uning dunyoqarashini butunlay o`zgartirib yuborgan. U gazeta va jurnallar bilan hamkorlikni o`rnatib, o`z maqolalarini chop eta boshladi, ularda maktab va san`atni yaxshilash masalalarini ko`tarar edi.

Behbudiy “Oyna” gazetasi asoschisi, muharrir I.Gasprinskiyning “Tarjumon” gazetasini doimiy muallifi bo`lgan. Mahmudxo`ja 200 dan ziyod o`zbek va tojik

tillaridagi nashrlar muallifi. Xususan, "Muntaxabi jug'rofiyai umumiy" - "Qisqacha umumiy jug'rofiya" (1903), "Kitob-ul-atfol" - "Bolalar uchun kitob" (1904) va boshqalar. Behbudiyning yozuvchilik poydevori nuqtasi 1911-yil Samarqandda yozilgan "Padarkush" dramasi sanaladi. Unda yosh avlod ma'lumotli va madaniyatli bo'lishi kerakligi keltirilgan. Drama ilk bor 1912-yil "Turon" gazetasida bosib chiqarilgan, 1913-yilda esa alohida kitob ko'rinishida nashr etilgan.

Behbudiyning sahna asari katta muvaffaqiyat qozongan va Samarqand, Buxoro hamda Toshkent shaharlari teatrlarida sahnalashtirilgan. Kompozitsion nuqtai nazardan asar odimona ko'rinsada, g'oyaviy juda murakkab va drama janrining barcha talablariga javob bera oladi. O'zbek dramaturgiyasining birinchi qaldirg'ochi bo'lib, A. Qodiriyning "Baxtsiz kuyov", Mirmuxsina-Fikriyaning "Farzandsiz Ochildiboy" va Hamzaning bir qator asarlarining yaratilishida turtki bo'ldi.

Behbudiy 1919-yil Qarshida sayohat davri qo'lga olindi va Said Olimjonning buyrug'iga binoan qatl etildi.

Sadriiddin Ayniy allomaning fojeali vafoti munosabati bilan bunday yozgan: «Jafokash shoir Behbudiyning nomini musulmon Sharqi hurmat bilan tilga oladi, chunki u 20 yil mobaynida o'zining ongi va insoniy qadru qimmatini bilgan barcha mavjudotni erkin hayot, nur va ma'rifat uchun kurashga chorlab keldi».

Qarshi shahri 1920-1930-yillarda Behbudiy nomi bilan atalgan. Behbudiy nomi 1937-yilga kelib qatag'on qilinadi va 1956-yilda oqlanadi.

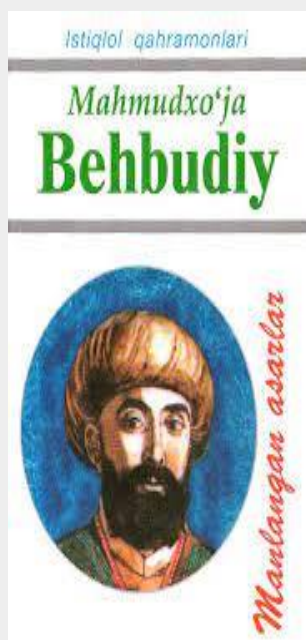
Hozirgi kunda alloma qoldirgan boy va rang-barang adabiy, madaniy va ma'rifiy me'ros o'z xalqining istiqloliga xizmat qilmoqda.

1977-yil Behbudiyning "Saylanma"si chop etildi. Ushbu to'plam o'z ichiga darslik va o'quv-qo'llanmalarni olgan, hozirgi kunda ko'chalar va maktablarga uning nomi berilgan.

U 1899-yilda hajga borib, u yerdan muftiy unvoniga ega bo'lib qaytgan. Qarshi shahri 1920-1930-yillarda Behbudiy nomi bilan atalgan. Behbudiy o'zbek va fors-tojik tillarida ikki yuzdan ortiq maqola va asarlar yaratgan. Jumladan, «Muntaxabi jug'rofiyai umumiy» («Qisqacha umumiy jug'rofiya» 1903), «Kitob-ul-

atfol» («Bolalar uchun kitob», 1904), «Muxtasari tarixi islom» («Islomning qisqacha tarixi», 1904), «Amaliyoti islom» (1905), «Rusiyaning qisqacha jugʻrofiyasi» (1908) kabi darslik va kitoblar yozgan.

Uning 1901 yildan boshlab «Turkiston viloyati gazetasi», «Taraqqiy», «Xurshid», «Shuhrat», «Tujjor», «Osyo», «Hurriyat», «Turon», «Sadoi Turkiston», «Ulugʻ Turkiston», «Najot», «Mehnatkashlar tovushi», «Tirik soʻz», «Tarjumon», «Shoʻro», «Vaqt», «Toza hayot», «Samarqand», «Oyna» kabi gazeta va jurnallarda chop etilgan maqolalari esa taraqqiyarvar kishilar va, ayniqsa, yoshlarning diqqat-eʼtiborini qozongan.

U ayni chogʻda yangi usuldagi maktablarning asoschisi va targʻibotchisi, yangi darsliklarning ilk muallifi ham boʻldi. Xullas, Mahmudxoʻja Behbudiy buyuk maʼrifatparvar va yetakchi jadidchi sifatida milliy madaniyatimiz tarixidan mustahkam oʻrin egallaydi.

БЕҲБУДИЙНИНГ ВАСИЯТИ

Ўз қарашлари, орзу-интилишлари ва эътиқоди билан халқнинг истиқболи, озода ва фаровон ҳаёти ҳақида ўйлаган Маҳмудхўжа Беҳбудий ўзининг қисқа умри мобайнида жуда узун, сермашаққат йўлни босиб ўтди. Босиб ўтдигина эмас, унда ўлимлар билан ўлмайдиган ёрқин из қолдирди. Унинг жаҳидчилик, драматургия, ноширлик, журналистик фаолиятдан ташқари, маърифат, яъни маориф борасидаги ишлари ҳам талайгина эди. У 1900 йиллардаёқ мактаб ишларини ривожлантиришни бошлаб юборганди. Уша даврларда маорифда ислохотлар қилиш, янги мактаблар яратиш, дарсликлар ёзиб, уни жорий қилиш айтишгагина осон эди. Ўз уйдан мактаб очиб, ўз маблагга ҳисобидан халқнинг фарзандларини ўқитиш осон кечмади. Кетма-кет очилган мактаблари ёпилди. Ўзи эса маломат ва таъқибларга дуч келди. Ҳали одамлар янги мактабларни яхши тушунмас, фарзандларини ўқишга юбормас эди. Маърифатпарвар жаҳидлар эса ҳам хоризм зуғумлари, ҳам ички қоқоқлик ва зиддиятлар билан курашарди. Уларнинг биргина мақсади халқ манфаатлари йўлидаги буюк гоёларни илгари суриш ва халқни ёппасига илмли қилиш эди.

Бу йўлда Беҳбудий, Мунаввар қори, Чўлпон, Фитрат, Абдулла Авлоний, Тавалло каби илғор фикрли инсонлар бирга курашарди. Беҳбудий 200 дан ортиқ мақолаларида тинимсиз халққа мурожаат қиларди. Уларда истиқлол, янги ҳаёт, илму маърифат ҳақидаги фикрларини илгари суради: "Дунёда турмоқ учун дунёвий фан ва илм лозимдур, замона илми ва фанидан бебаҳра миллат бошқаларга поймол бўлур"—дея таъкидларди. 1903 йилда Самарқанд атрофидаги Ҳалвойи (С. Сиддиқий), Ражабамин (А. Шақурий) қишлоқларида янги мактаблар ташкил топди. Адиб бу мактаблар учун дарсликлар тузишга киришади. Кетма-кет "Рисолаи асбоби савод" (1904), "Рисолаи жуғрофияи умроний" (1905), "Рисолаи жуғрофияи Русий" (1905), "Кито-

батул-атфол" (1908), "Амалиёти ислом" (1908), "Тарихи ислом" (1909) каби китоблари пайдо бўлади.

У тинимсиз таъқиблар, тазйиқлар туфайли умрини тугаб қолганини сезгач, дўстлари, шогирдлари, ва фарзандларига васиятнома ёзади. Унда шундай сўзлар бор эди: "Маориф йўлида ишлайдургон муаллимларни бошини силангизлар! Маорифга ёрдам этингиз! Уртадан нифоқни кўтарингиз! Туркистон болаларини илмсиз қўймангизлар!" У ўзи айтганидек икки ҳамроҳи билан халқ бахту саодати йўлида жонини фидо қилди. Зеро, уша давр саводхонлиги ва савиясининг шундан бошқасига қурби етмас эди.

Беҳбудий ҳазратлари таваллудининг 145 йиллигини нишонлаш асносида устоз истаган бахтга эришганимиз рост ва бу нақадар қувончли эканлигини эътироф этиш жоиз.

Фулом ШОМУРОДОВ,
Самарқанд компютер
технологиялари ва гидромелиорация коллежи директори

#Iqtibos

Bizni kemirguvchi illatlar deganda, zaxmu maraznimi gumon etarsiz? Yoinki, sil, sil-ar-iya va maxavliknimi dersiz? Yo‘q, andan ham yamonroq va andan ham jonxarosh, bevoya, xonavayron va g‘arib etguvchi bir dard, biz — turkistoniylarni shahri va qishloqi yoyinki yarim madaniy, yarim vahshiy sinflarimizg‘acha istilo etib, butun tirikligimizg‘a sorilgon va bizni inqirozg‘a va tahlikag‘a va jahannamg‘a yumalaturgon to‘y, azo ismindagi ikki qattol dushmanni derman

© Mahmudxo‘ja Behbudiy

Besh-olti ma‘raka va xudoyi, 8—10 jum‘a oqshomi deb butun mahalla va qishloq xalqig‘a palov berarmiz. Ba‘zi bir bechora sag‘ir va mushtipar ayollar merosdan va haqlaridan noqis olurlar. Ba‘zi qarzxohlarni haqqi xudoyi va xayrot, noxudoyi va sharrot sababi ila kuyub ketar. Bechora o‘lukni zimmasi qarzdan qutulolmay qolur. Xudo uchun aytingiz, bu xayrotmi, bu xudoyimi? © Mahmudxo‘ja Behbudiy

Deyarli yuz yildan keyin ham ushbu gaplar o'z tasdig'ini topmoqda

Agar bizning hayotimiz hurriyat va xalq baxt-saodati uchun qurbonlik sifatida kerak bo'lsa, biz o'limni ham xursandchilik bilan kutib olamiz!

© Mahmudxo'ja Behbudiy

Foydalanilgan manbalar:

- *Nilufar Rasulova: . Adabiyotdan mukammal savol-javoblar III kitob.2018-yil Toshkent "Nurafshon ziyo yog`dusi"*
- *Boqijon To`xliyev :Adabiyot (majmua) III kitobi.2018-yil Toshkent*
- *Internet ma`lumotlardan foydalanildi.*

DO`STLIK